

“El nacionalisme és la font de la democràcia”

Liah Greenfeld, catedràtica de Ciències Polítiques i Sociologia a la Universitat de Boston, és una de les grans autoritats internacionals en l'estudi del nacionalisme. Les aparences enganyen: la seua efígie de professora típica amaga la provocació d'una intel·lectual inquieta. Els punts de vista de Greenfeld sobre el nacionalisme han obert noves perspectives per entendre un fenomen que, al seu parer, protagonitzarà també el segle XXI.

La trajectòria acadèmica de Liah Greenfeld sembla tan extenuant com l'esforç que aquesta professora ha dedicat a entendre i explicar el nacionalisme internacional. A banda de ser catedràtica de Ciències Polítiques i Sociologia en la universitat nord-americana de Boston, ha estat també professora associada a la celebèrrima Universitat de Harvard i professora de Ciències Socials a l'École des Hautes Études de París. Però allò que l'ha feta coneguda entre els especialistes en estudis polítics és la seua tasca d'escriptora. L'editorial Afers li va publicar l'any 1999 *Nacionalisme i modernitat*, un recull d'articles (que ella va refer per a l'edició en català) on excava, de manera sintètica, en la seua percepció del nacionalisme com a origen i essència de modernitat. Però l'obra magna de Greenfeld és de 1992. Aclamat per la crítica, l'estudi *Nationalism: five roads to modernity* explicava la importància del nacionalisme en la societat actual basant-se en una poderosa perspectiva empírica.

La catedràtica s'ha centrat ara a revisar la relació entre capitalisme, economia i nacionalisme. En aquesta entrevista, revisa les pròpies –i singulars– teories: les mateixes sobre les quals ja va dibuixar una densa pintura conceptual durant la seua conferència inaugural del Congrés de Pensament dels últims Premis Octubre.

—En opinió de l'autora, quina és la importància del llibre *Nationalism: five roads to modernity*?

—Era el primer estudi que tractava el nacionalisme de forma empírica i a

més a més, analitzava els orígens del fenomen. Seguia el tema a través de distints països [*Estats Units, França, Alemanya, Rússia i Anglaterra*]. Els primers nacionalismes, els d'Anglaterra i els Estats Units, no anaven contra l'estat, sinó contra la corona. El llibre repassa també tota la teoria anterior sobre nacionalisme, que basava el fenomen en aspectes econòmics i en un desenvolupament polític posterior impulsat pel capitalisme.

—I vostè què aporta?

—Des del meu punt de vista, les coses no són així. En el llibre dic que el desenvolupament econòmic és fruit d'un nacionalisme previ, i que la preeminència cultural i econòmica dels països és deutora del nacionalisme. Pense que el nacionalisme, en essència, condiona el desenvolupament del capitalisme. Darrerament treballa bastant sobre aquesta idea.

—Si el nacionalisme condiona el capitalisme, podem dir que condiona la modernitat?

—És una part constituent de la modernitat. En molts aspectes, no es pot entendre la modernitat sense el nacionalisme. Perquè el nacionalisme és la forma com la democràcia apareix en els temps moderns, és la font de la democràcia. La democràcia és la forma del nacionalisme, i, avui, no podem entendre una democràcia sense nacionalisme.

—Per què considera que són conceptes tan indissolubles?

—Perquè el nacionalisme és la imatge social que hom té de la pròpia comunitat, i que li permet entendre-la com una comunitat sobirana, com

“La globalització no ha eliminat, ni eliminarà, el nacionalisme. L'experiència humana ens indica que en el segle XXI no es detindran els nacionalismes. No hi ha res que ens pugui fer pensar el contrari.”

una comunitat d'iguals (amb igualtat de pertinença). I els principis d'igualtat i sobirania que donen forma al nacionalisme són també els principis de la democràcia.

—No pensa que, en la pràctica, els conceptes de nacionalisme i de democràcia poden aparèixer eventualment enfrontats?

—La teoria és la que jo he dit. Altra cosa és com s'interprete. Hi ha molts tipus de democràcia i molts tipus de relacions entre nacionalisme i democràcia. Hi havia veus que consideraven la Unió Soviètica com el territori més democràtic del món. Però era una democràcia socialista. Per tot arreu hi ha països que es consideren democràtics. En canvi, moltes d'aquestes democràcies no són considerades això des del punt de vista occidental: pensem en l'antiga República Democràtica Alemanya. La democràcia del nacionalisme no ha de ser necessàriament la que a nosaltres ens

agrada. La comunitat sobirana de l'estat espanyol pot dir que tot Espanya és una nació, i molts, en canvi, no se sentiran definits per aquesta forma de democràcia. La democràcia nazi quedava definida per la raça, i les minories quedaven fora. La democràcia entén de col·lectivitats, no de conjunts de minories.

—No podem distingir, aleshores, distints tipus de democràcies?

—Podem distingir allò que és una democràcia liberal d'allò que és una democràcia popular. La democràcia liberal s'associa als factors cívics i individuals. I la democràcia popular és sempre un concepte col·lectivista. La democràcia basada en l'individu, normalment garanteix els drets d'aquest individu. És a dir, els drets humans. La nació, normalment, també els garanteix en aquest model, perquè és una nació entesa com una suma d'individus.

—Per què diu “normalment”?

—Perquè no sempre és així. Hi ha nacionalismes que entenen la nació com una suma d'individus, i en canvi, no respecten els drets de la majoria. És una categoria d'estudi bastant conflictiva. Però podem resoldre el problema si considerem que, si els individus que impulsen la nació menyspreen els drets humans, doncs la nació també ho fa. Aquesta nació és digna, lliure i igualitària, si aquests individus també ho són. Si no, no ho és.

—I què passa en la relació nacionalisme-democràcia popular?

—La democràcia popular es defineix totalment per la col·lectivitat. La col·lectivitat defineix tot a través de la nació. Tot per la nació. Per exemple, aquest tipus de nació pot ser lliure, sí, però això no vol dir que els seus individus ho siguin. La nació es pot considerar igualitària perquè tracta de tu a tu amb les nacions més poderoses del món, però això no vol dir que potencie la igualtat entre els individus. I pot ser digna, perquè defensa la seua dignitat nacional amb un fort poder militar. Però això no significa que les dones i homes d'aquesta nació visquen amb dignitat.

L'element col·lectivista entra en col·lisió amb l'element cívic, i pot derivar en enfrontaments violents. Que els individus tinguin dret a escollir la seua pròpia personalitat, i que existesca al mateix temps una nació com a entitat per ella mateixa és un fet que crea conflicte. Els diferents tipus de nacionalisme creen diferents tipus de democràcia, diferents perspectives democràtiques. Utilitzem les paraules “nacionalisme” i “democràcia” per referir molts tipus de nacionalismes, molts tipus de democràcies. I ací ve l'error: els referim amb la mateixa paraula, però són conceptes molt distints entre si.

—Elements com la llengua i el territori són bàsics per al nacionalisme?

—No.

—Pensava que sí.

—Elements com la llengua i el territori són accessoris per a la formació nacional, no són decisoris. No molesten aquesta formació, però tampoc no la determinen. Hi ha comunitats que, parlant llengües diferents, se senten part d'una mateixa nació. I, com tothom sap, l'existència d'una unitat lingüística no evita que un estat es desintegre.

La igualtat en la necessitat de pertinença a una comunitat sobirana: aquesta és la base real del nacionalisme. El nacionalisme és una imatge específica de la realitat, un gen biològic de la cultura que veu la gent com un conjunt d'iguals. No necessita de factors objectius, excepte la fundació d'una imatge de nació.

—I aleshores, si la llengua i el territori no determinen la voluntat de sobirania, què ha d'afectar una comunitat perquè arribe a sentir-se sobirana?

—Hi ha una sèrie de fases per arribar a la formació nacional. La primera podem anomenar-la fase estructural, i s'hi dona una divergència entre l'experiència d'una elit i la visió tradicional de la societat. Observem el cas de l'Anglaterra del segle XVI. Hi havia tres estrats socials, tres ordres inamovibles. Però es produeix un canvi dinàstic, i una sèrie de guerres civils. La conseqüència és que, en l'ordre dels nobles, quedaran només

dones: els homes moren en la guerra.

Què fa el nou rei? Necessita una aristocràcia pròpia, i agafa gent d'altres capes i la puja de categoria. Però aquests nous nobles no tenen "sang blava" ni res semblant, no formen part del món tradicional. I busquen una legitimació ideològica a la seua actual situació.

I la legitimació que troben, és: "tots són part d'una nació sense compartiments estancs; i en aquesta nació, hom pot arribar a ser allò que desitja, i com que nosaltres tenim diners, doncs nosaltres podem formar part de la cort reial amb tot el dret del món". Estats Units, de fet, va importar aquesta idea.

—I?

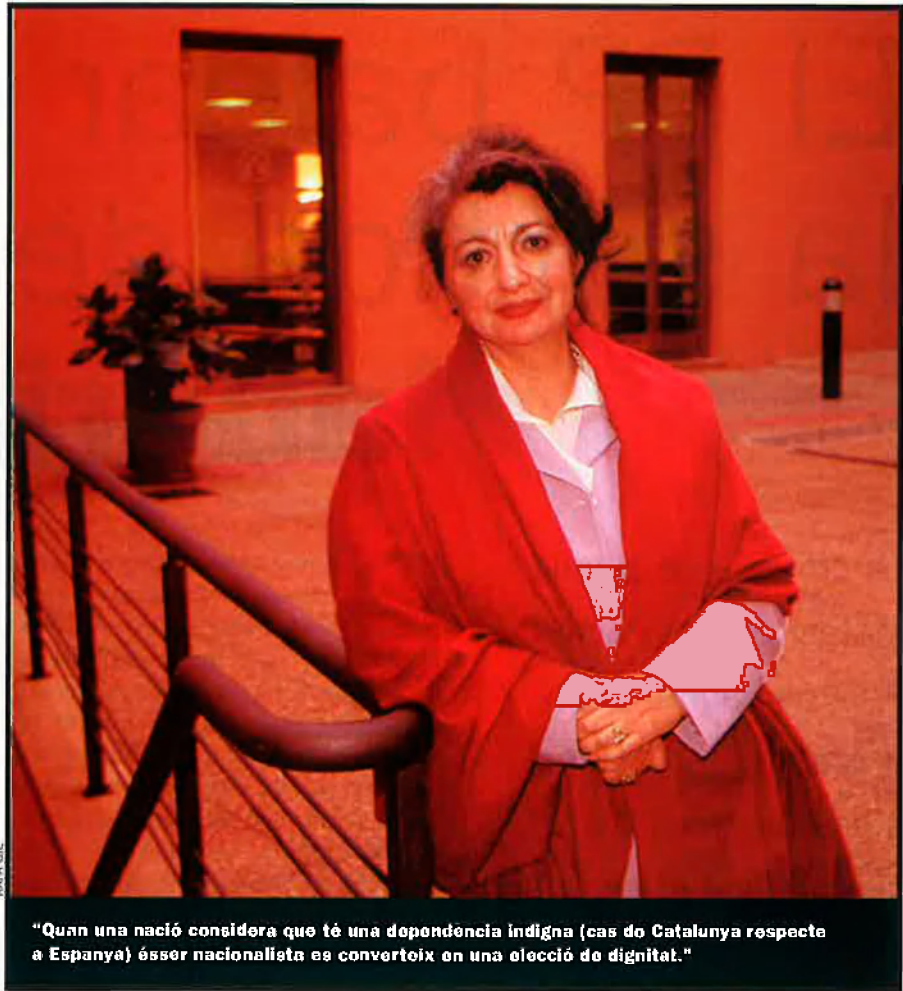
—I, amb la importació, trobem una nova fase en la recerca del camí nacional. La primera fase camina per ella mateixa, però la segona es dona sempre en els casos en què el nacionalisme és importat. És el cas americà o francès, que importen la idea de nació des d'Anglaterra. Aquesta idea s'importa perquè aquests territoris ja viuen una divergència entre les capes socials altes i la visió social tradicional. Importen la idea, i la modifiquen a partir de la seua pròpia tradició cultural. En conseqüència, modifiquen la idea de nació.

—Hi ha més fases encara?

—Doncs sí. Si la nació aconsegueix tenir un èxit posterior, el tema es queda com l'acabe d'exposar. Però si la nació no té èxits econòmics, o no aconsegueix aplicar els principis del nacionalisme originari, apareix un tipus de nacionalisme —una tercera fase— que jo anomeno "nacionalisme psicològic de ressentiment". Aquest nacionalisme adopta criteris ètnics per conformar-se. Seria el cas alemany. Alemanya no aconseguia constituir-se en un territori unitari, i ací va actuar aquest nacionalisme de ressentiment. També seria el cas de Rússia.

—En els propers anys, i segons les seues anàlisis, la globalització afectarà el sentiment nacionalista?

—No. Les multinacionals, per exemple, ja estaven esteses al segle XIX i

"Quan una nació considera que té una dependència indigna (cas de Catalunya respecte a Espanya) ésser nacionalista es converteix en una elecció de dignitat."

proliferaren al llarg del segle XX. Les primeres multinacionals eren alemanyes, i ara, la major part, són americanes. Les alemanyes servien als interessos del govern alemany, i les americanes expressen el valor del nacionalisme americà. Les multinacionals no són per damunt del nacionalisme, sinó que representen el del seu propi país. Per tant, jo rebutge els vaticinis que adverteixen que, com que la modernitat sembla que ha mort, morirà el nacionalisme, perquè tots dos són conceptes del segle XX. La globalització no ha eliminat, ni eliminarà, el sentiment humà de tendir cap al nacionalisme. L'experiència humana ens indica que el segle XXI serà un segle en què no es detindran els nacionalismes. No hi ha res que ens pugui fer pensar el contrari.

—Aquesta tendència té a veure amb la recerca de dignitat?

—En molts casos sí. Franco va in-

tentar imposar una consciència nacional a Espanya, i va fracassar. Per què? Perquè algunes identitats nacionals comporten indignitat. Però, d'altra banda, quan una nació considera que té una dependència indigna (cas de Catalunya respecte a Espanya, o cas de les colònies americanes respecte a Anglaterra), ésser nacionalista es converteix en una elecció de dignitat.

I la recerca de dignitat d'aquestes nacions provoca un augment continuat de l'economia. L'obsessió de les masses per vestir de prestigi una nació és clau per entendre això. Aquest prestigi es mesura en relació al prestigi d'altres nacions, nacions consolidades i poderoses. I aconseguir una solidesa econòmica és aconseguir prestigi.

Perquè les societats nacionalistes, generalment, són així: competitives.

Joan M. Oleaque